

Дејан Микавица
ЛАЗА КОСТИЋ
ПОЛИТИЧКА БИОГРАФИЈА

Уредник

Зоран Колунџија

Рецензенти

Др Душко М. Ковачевић

Др Тибор Пал

Др Иван Балта

Др Дарко Гавриловић

Дејан Микавица

ЛАЗА КОСТИЋ
ПОЛИТИЧКА БИОГРАФИЈА

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

САДРЖАЈ

УВОД.	7
ПОЛИТИЧКИ ПОГЛЕДИ.	10
У УЈЕДИЊЕНОЈ ОМЛАДИНИ СРПСКОЈ И СРПСКОЈ НАРОДНОЈ СЛОБОДОУМНОЈ СТРАНЦИ.	37
Од Преоднице до Југословенског конгреса	37
Покушај покретања устанка и крај УОС.	97
У Угарском сабору.	127
ДИПЛОМАТСКИ ПОСРЕДНИК И БОРАЦ ЗА АФИРМАЦИЈУ СРПСКЕ НАЦИОНАЛНЕ ИДЕЈЕ.	169
У сенци одлука Берлинског конгреса	194
ПОЛИТИЧКО-ПУБЛИЦИСТИЧКА ДЕЛАТНОСТ У “СРПСКОЈ НЕЗАВИСНОСТИ”	247
Између Напредњака и Либерала	247
У вртлогу политике великих сила.	272
У редовима Народно-либералне странке	285
ПОЛИТИЧКО-ПУБЛИЦИСТИЧКА ДЕЛАТНОСТ НА ЦЕТИЊУ	306
Између две династије	306
Сумрак илузија и одлазак са Цетиња	338
ПОЛИТИЧКА БИОГРАФИЈА У ПОСЛЕДЊОЈ ДЕЦЕНИЈИ XIX И ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЕКА	358
На путу конзервативно-клерикалних опредељења	358
Ишчекивано и дочекано	378
ЗАКЉУЧАК	392

УВОД

Политичка делатност Лазе Костића је дуги низ година била у сенци његовог изузетног песничког и уметничког лика и као таква остала је недовољно заступљена и проучена у нашој новијој, општој и националној историографији. Невелик број научних радова, насталих на пољу књижевног стваралаштва и историописања наговестио је и изнео на увид јавности драгоцене резултате и чињенице којима су потврђене претпоставке да је Лаза Костић одиграо веома крупну и значајну улогу у свеукупном идејно - политичком, публицистичком и национално - револуционарном животу српског народа у другој половини прошлог и првој деценији овог века. Ови радови, међутим, нису прихваћени као увод и основа за темељнија и свеобухватнија научна истраживања.

Од низа аутора и научника који су оставили за собом извештај брoј радова у којима је проучаван Костићев политички лик, нарочито је важно издвојити имена Косте Милутиновића, Живомира Младеновића и Младена Лесковца. Њихова остварења су нам, пре свих осталих, послужила као драгоцен ослонац и путоказ приликом осмишљавања, истраживања и писања ове књиге. Од сабраних и публикованих извора архивске грађе којима смо се највише користили током обраде наше теме важно је истаћи Костићеве новинарске чланке које је сакупио, приредио и објавио Младен Лесковац, као и тротомно дело Николе Петровића у којем је изнета фактографија која се односи на делатност Српске народне слободоумне странке и

Светозара Милетића. Целокупан архивски део истраживања за наш рад објављен је у Архиву Историјског института у Београду, Архиву Србије, Архиву САНУ, Цетињском архиву и у архиву Рукописног одељења Матице српске.

Сагледавање и проучавање политичке делатности Лазе Костића настојали смо остварити узимајући у обзир све видове и димензије његовог мисаоног и практичног ангажовања у Хабсбуршкој Монархији, Србији и Црној Гори од почетка 60-их година XIX века до краја прве деценије XX века. Мноштво различитих чинилаца из контекста ондашњег идејног, научног и међународног живота Европе захтевао је нарочиту обазривост у оцењивању специфичности и значаја Костићевог политичког лика. Тим пре што је он формиран у преломним историјским моментима када је борба српског народа за државно уједињење и националну независност улазила у своју врло сложу и динамичну фазу, како у политичком тако и у војном и духовном смислу. Као један од оснивача и најугледнијих чланова Уједињене омладине српске, Српске народне слободоумне странке и Народно - либералне странке и као непосредни сарадник најзначајнијих личности из политичког и културног живота српског народа у то време, Лаза Костић је настојао да пронађе најбоље и најефикасније начине за остварење и реализацију српских демократских тежњи и националних идеала. И у дипломатској и у публицистичкој делатности, као и на пољу непосредне и свакодневне политичке активности, Лаза Костић је показао своје изузетно прегалаштво и креативну самосталност. Његов мисаони и филозофски концепт остајао је, највећим делом, у директној функцији чврстих и трајних политичких опредељења.

Радикалан заокрет до којег је дошло у Костићевом идејно - политичком ставу и његовој целокупној политичкој делатности од средине 90-их година XIX века настојали смо проучити и схватити у контексту

результата који су обележили његову дотадашњу политичку активност и, уопште, укупну борбу српског народа за решење Источног питања на основама поштовања и уважавања модерног и демократског, националног начела и права народа на самоопредељење. Непотпуно и неправедно решавање Источног питања и немогућност да се, у догледно време, дело националног ослобођења и државног уједињења српског народа реализује на замишљени, национално - револуционарни и либерално - демократски начин, постепено и дефинитивно су удаљили Лазу Костића од путева који су најснажније обележили његову политичку биографију.

ПОЛИТИЧКИ ПОГЛЕДИ

У сложеном и инспиративном научном, филозофском и идеолошком окриљу, охрабрена дOMETИМА европских грађанских револуција и спутана државно - правном крутошћу хабсбуршког система, стасавала је, 60-их година прошлог века, напредна национално-либерална српска интелигенција. Максимално користећи политичке и економске погодности раздобља тек уведеног парламентаризма у Двојној монархији, она ствара и организује, у складу са европским узорима и српском културном и национално - револуционарном традицијом, сопствене политичке организације и странке које имају за циљ убрзање демократског преображаја друштва и ослобођење и уједињење српског народа. Идеја народног суверенитета и право народа на самоопредељење постају главни путокази либералних активности и стремљења Уједињене омладине српске и Српске народне слободоумне странке. Као један од њихових водећих идеолога и најистакнутијих чланова и првака исказао се правник и песник Лаза Костић. Он је настојао, од почетка 60-их година XIX века све до првих година XX века, да својим непосредним уметничким, публицистичко - журналистичким и филозофско - политичким стварањем и деловањем допринесе, у одлучујућој мери, културно - просветном препороду народа коме је припадао, његовом духовном и политичком зближавању и реализацији заветних, национално - револуционарних идеала у одговарајућем тренутку међународног несклада.

На основу стеченог, широког и темељног, класичног образовања, Лаза Костић је спојио битне елементе различитих филозофских система унутар сопствене, прилично оригиналне, филозофске и идејно-

политичке концепције. Она је изграђена на кључним принципима панкализма, либерализма, романтизма, национализма и словенофилства. Ови принципи су се, током његове целокупне политичке и филозофске делатности, међусобно прожимали и једни из других произилазили. Њихова суштина изложена је најконцизније у Костићевим књигама „Основе лепоте у свету с особитим обзиром на српске народне песме” из 1880-е и „Основно начело” из 1884. године. На њих се надовезује, мисаоно и тематски, књига „О Змају”, настала двадесетак година касније. Њом је, у највећој мери, заокружена и потврђена панкалистичка онтолошка естетика Лазе Костића. Лепота је, наиме, у Костићевом стваралаштву и промишљању представљена не само као феномен објективног света и естетички проблем, већ готово као примарна мотивација, циљ и смисао човекове егзистенције.¹ На основама овог схватања, панкализам је схваћен и проглашен за доминанту Костићевог погледа на свет. Панкализам није Костићева оригинална концепција, већ је исту преузео од немачких естетичара - хегелијанаца. Остали, многобројни узор и извори филозофско - политичког промишљања Лазе Костића налазе се у широком спектру познатих имена европске науке и културе, од античког доба до новијих времена. Ослањајући се на домете хеленске мисли, Костић је нарочито издвојио „начело укрштаја” као закон за који је веровао да влада светом. Друго име за то начело је - хармонија.² Ово трајно полазиште свог филозофског приступа, Лаза Костић је изложио на следећи начин: „Свака појава је тим савршенија, што се јасније, што се обилатије у њој приказује начело укрштаја, ма у ком свом облику. Тој основи има човек да захвали што је најсавршенији

¹ М. Бабовић, *Полемика Лазе Костића са естетичким схватањима Светозара Марковића и Николаја Чернишевског*, Овдје, бр. 84, Титоград, мај 1976, 7-8; А. Стојковић, *Етички погледи Лазе Костића*, Филозофија, Београд 1966, 577 – 599.

² Л. Костић, *Основно начело*, 37.

организам овога света. Он је, по своме облику, главни, најотменији представник симетрије, а у склопу његовом огледа се најсавршенији, најобилатији скуп хармонија и чистог простог укрштаја у непосредном, најприснијем низу. Ти савршени облици укрштаја показују се уједно и у радњи мозга, у производима човековог ума и духа." Тумачећи Емпедоклове и Хераклитове фрагменте и поредећи грчке оригинале са латинским преводима, Костић је напомињао да су ово начело први спознали Хелени и да су они „разумели и уздигли до васеленског закона мисао измирења противности, мисао плодног отпора, антагонизма, мисао обилатости антитезе, расклада у складу и склада у раскладу, једном речју мисао укрштаја."³

Иако је био дубоко свестан значаја позитивистичких тековина у развоју науке његовог времена, Лаза Костић је остао доследан у свом резервисаном и скептичном ставу по коме је вредност научних истина врло релативна и по коме напредак у природи и друштву није никакво правило. Незадовољан оним што је постигнуто у области истраживања веза и односа између телесног и духовног, почевши од Кабаниса и Бишаа, преко Спенсера и Бена, до немачких психофизичара, Лаза Костић је износио отворену сумњу да је могућ изразитији напредак у позитивистичкој примени природних закона у свим доменима моралног и духовног света, односно да је то могуће само „до појаса друштвеног живота". Ова Костићева сумња, подстакнута увидом у резултате Дарвинових истраживања, изгледала је овако: „Ако се дакле наука одрекне освајања подручја духа посумњаће се у њену моћ. Ако се не одрекне, него настави своја освајања у очекивању да ће се пронаћи каква сигурна и зајемчена граница, никад се неће моћи обезбедити од тога да јој из незаузетог земљишта неће искрснути каква неочекивана, невидовна загонетка, која би могла по-

³ Исто, 48.

реметити и данданашње успехе."⁴

Лаза Костић, дакле није веровао у некакав општи напредак, који не би био праћен неочекиваним падовима и пратећим лошим последицама. На овај начин Костић се, као најтипичнији носилац хеленизма у редовима Уједињене омладине српске, приближавао карактеристичном мишљењу европских романтичара по коме се људска историја креће цикличним токовима, што доводи до настанка низа по вредности углавном равноправних и непоновљивих култура. Учећи од Хераклита, Емпедоклеа, Платона, Канта, Џ.С. Мила, Спенсера, Шопенхауера, Дарвина и других еминентних научника и филозофа, Костић је постепено изграђивао сопствени, критички филозофски манир који је допуштао специфичну иронију у односу на Кантово расуђивање по аналогији, Шпилерово настојање да све што постоји изведе из једне супстанце - етера, као и у односу на Шопенхауерово инсистирање на значају воље. Упркос свим својим настојањима, Лаза Костић није могао да се отме тада владајућем духу природних наука, школској учености и образованости и неприкосновености појединих научних и филозофских ауторитета.⁵ Следећи узоре јенског круга романтичара и схватајући стварност као естетичку, а уметност као метафизичку праоснову света, Лаза Костић је, надахнутим поетским језиком, одредио место и улогу етике у функцији разгранате естетске хијерархије. Ово етичко одређење је у великој мери утицало на формирање његовог филозофског и политичког лика. Етичке категорије слободе, истине и правде, у Костићевој филозофској концепцији, налазе свој најдубљи израз у представи света схваћеног као драме која у трагици природе доживљава свој прави смисао. На овај начин, и сви врхунски домети човечанства, а пре

⁴ Исто, 65-71.

⁵ В. Павловић, *Светозар Марковић и Лаза Костић*, Књижевност, XXXIII, Београд, 1978, стр.98-118

свега лепота, нужно постају трагични. Међутим, у овој трагичности, по Костићу, човеку је одређена не само стоичка нужност подношења свега, већ и неопходност борбе за сопствену моралну слободу. Наиме, „укрштај” апсолутне слободе и неслободе оставља човеку довољно места за креативну акцију.⁶ Панкалистичка димензија Костићевог филозофског промишљања учвршћена је истицањем „хијерархије духовних моћи” у којој, гледано етичко - емотивистички, осећања, пре свега, одлучују о људским поступцима. У свом ширем филозофском контексту, Лаза Костић је одбацио етички нативизам као превазиђени остатак феудалне идеологије и прихватио савремени, натуралистички еволуционаизам као модерну теорију ослобођења и развоја човекове личности.

Романтичар по свом основном уверењу и вокацији, Костић се врло одлучно супростављао тезама о већој вредности лепог у стварности од лепог у уметности. То га је одвело у полемику са ставовима Светозара Марковића и Николаја Чернишевског, која није била лишена широке идеолошко - политичке позадине. Одлучно се супростављајући материјалистичкој филозофији и реализму у српској књижевности, уметности и народном животу уопште, Лаза Костић је написао своје „Примедбе” на расправу Чернишевског „Естетички односи уметности према стварности” и објавио их у Летопису Матице српске, 1874. године. Ове примедбе представљају најбоље примере практичне примене и провере Костићевих филозофских начела. Као основни предмет Костићеве полемике са Чернишевским појавило се управо питање њиховог односа према различитим естетским категоријама, а пре свих према уметничкој машти. Изврсно уочивши да је Чернишевски потценио улогу стваралачке маш-

⁶ А. Стојковић, *Моралистичко - етички погледи Уједињене омладине српске*, Уједињена омладина српска, Зборник радова, 1968, 55-71.

те, а тиме занемарио и личност ствараоца, Лаза Костић успешно оспорава концепт естетске надмоћности објективне стварности и супроставља му, у складу са ставом немачке идеалистичке естетике, приоритет маште и превагу уметности над природом. Садржину естетике у делу Чернишевског, Костић оцењује као очигледну заблуду, а нека схватања овог истакнутог теоретичара и идеолога материјализма и утопијског социјализма, означава као вид „научничке надувености”.⁷ Супротно изнетим гледиштима Чернишевског, Лаза Костић истиче да се „лепо” не налази у објективној стварности већ да се остварује тек у уметничкој творевини. Полазећи од суда Чернишевског да се уметничко дело не може свести на форму и да постоји суштинска разлика између значења „лепо нацртати лице” и „нацртати лепо лице”, где је у првом случају реч о начину уобличавања одређене садржине, а у другом о садржини уметности, Костић реагује следећим решењем: „Али није довољно ни „лепо написати лице”, ни „написати лепо лице” - треба „лепо написати лепо лице!” - Та то баш и јесте оно, око чега се врземо: армонија суштине и облика...”⁸ На овај начин Костић је проналазио одговор за питање односа форме и садржине уметничког дела. Сложеност и успешност овог решења је, у радовима који се баве тим питањем, озбиљно довођена у сумњу и оспоравана.⁹ У Костићевом неприхватању мишљења Чернишевског да при одређивању критеријума „лепог” учешће треба да узме већина људи, јасно се уочава непоколебљивост елитистичког става, до којег је он држао, на различите начине, током целог свог живота: „Ми ћемо се навек борити за уставност и уставне заводе; али тако жесток „уставобранитељ” нећемо никада бити да по-

⁷ Л. Костић, *Примедбе на „Естетичке одношаје вештине ка природи”*, ЛМС, 1874., књ. 117 и 118, 66-71 и 200-201.

⁸ Исто, 67.

⁹ И. Јакшић - Јовановић, *Лаза Костић о естетичким схватањима Чернишевског*, ЗМСКЈ, књ. 8, Нови Сад 1960, 210-218.

веримо и пресуду о лепоти - „већини“.Елитистичка димензија потврдила се и на овај начин као трајна саставница Костићеве идеологије и она је то остала и у свим другим елементима његовог политичког и филозофског либерализма. Покушај Чернишевског да у дефинисању „лепог“ делимично прихвати приступ идеалистичке филозофије, Костић је оштро критиковао, објашњавајући да то значи „надвезати“ своје умовање на један одрпак те исте рашчупане дефиниције, на једној отвореној рани метафизичког појма надојити своје реалистичко одојче“.

Знатан број, од Костићевих 37 „примедби“, односи се на оне моменте у којима Чернишевски поставља и покушава да реши питање трагичног у животу и уметности. У Костићевом приступу томе, јасно се оцртава непремостивост јаза између два, у суштини дијаметрално супротна, филозофска и политичка концепта. Уверен да је довољно дубоко проникао у мисао Чернишевског, Лаза Костић је самозадовољно одлучио да прекине полемику са руским теоретичарем, иако је пред њим стајала још половина објављене расправе: „Допустите да Вам кажем: Збогом, лаку ноћ! И нама би сваки изгледао смешан који би хтео доказивати супротно!“ Већи значај Чернишевском и његовом делу, Костић није дао ни у свом „Основном начелу“: „Замамљиви кинизам, с којим је Чернишевски заливао нежно цвеће врта лепоте из неопране ведрине, не толико водом колико 'вотком' својих начела, беше неко време занео руску, па и неку српску омладину за проповедачем 'корисне лепоте'. Тај занос омладински потпалио се још више његовим прогонством у Сибир. Но начела, што их он покушава да уведе у естетику, тако су противна, тако су неприлична значају и природи производа песништва и уметности, а тежња, особито смер, којим се и ту намећу, тако је очевидан, да заиста није вредно упуштати се у

опширнији претрес тога покушаја.”¹⁰

Снажан утицај Чернишевског на социјалистички усмерену српску омладину био је од великог значаја и тога је Костић био дубоко свестан. У идејно-политичком и филозофском сукобљавању са његовим следбеницима, Лаза Костић је већ тада имао одређеног искуства. Са Светозаром Марковићем посебно. Улазећи у полемику са Марковићем након објављивања његовог чланка „Реалност у поезији”, Костић је у свом „Одговору” изнео оштру осуду „нихилистичког заноса” који је осетио код свог доскорашњег политичког саборца и истинског духовног антипода.¹¹ Оспорио је Марковићу разумевање суштине реалности у поезији, затим схватање основа идеализма у домену односа форме и садржаја и, најзад, целовито познавање теорије „примарних потреба” коју је заговарао Чернишевски. Марковићев став према филозофији Чернишевског и према питањима из области уметности, Костић је поставио на следећу основу: „Да уметнички створ поред лепе форме, мора имати и достојну садржину, ако хоће да га уважимо, то је истина, ал’ није Чернишевски први наишао на њу; у осталом није та истина противна ни „идеалистама”. Јединство садржине и облика, то је у науци о лепоме исто тако призната истина, као што је у јестаственици јединство снаге и градива (*kraft und stoff*)... Чернишевски није разумео своје претпоставке основавши на њојзи свој закључак о потребама, није разумео или бар није довољно уважио неразлучности облика од градива, од садржине. Но ви не само да нисте тога разумели, ви као да нисте разумели ни Чернишевскога. Чернишевски није тако занесен реалиста, да би форми одрекао сваки значај... Дакле форма је код вас опсена,

¹⁰ Л. Костић, Наведено дело, 41.

¹¹ П. Протић, *Лаза Костић и критика у доба националног романтизма*, Нови Сад 1987, 20 – 25, 52 – 57.

шта ли је..."¹² Костић је нарочито замерао Марковићу да се „држао Чернишевског као пијан плота” и да га је следио чак и у његовом „бабувизму” тј. у склоности Чернишевског да опонаша тајни превратнички рад француског револуционара Бабефа.¹³ Ипак, оштрица Костићеве критике била је заснована на уверењу да је Светозар Марковић; вулгаризовао ону концепцију уметности коју је дао Н.Г. Чернишевски. У основи ове критике налазила се истинска одбојност према свим принципима револуционарне демократије, социјалистичке идеологије и критичког реализма. Костићев обрачун са „кусим појавама апсолутног нихилизма” различито је квалификован и оцењиван у нашим књижевно - теоретским, социолошким и историографским радовима и расправама. При том се неретко заборављала нагласити чињеница да је Костићева негативна суштине реализма у култури и животу била природна и законита с обзиром на целину његових филозофско - политичких погледа и с обзиром на друштвене околности у којима је настала. Марковићеви „комотни” покушаји да дефинише уметника искључиво појмовима социјалног и политичког живота, пружили су Костићевој критици довољно простора и оправдања. Својим написима против Чернишевског и Марковића, Лаза Костић није могао да одбрани своје романтичарско филозофско становиште у потпуности и да „васкрсне” романтичарски поглед на културу и живот, али је успео, у великој мери, да успори афирмацију српског критичког реализма који је био у настајању. Сукоб је, на сличним основама, настављен и на пољу политике. Нови елементи појавили су се у различитој процени тренутне ситуације од које је зависила реализација кључног циља националне политике, ослобођења и уједињења српског народа. У том

¹² Л. Костић, *Одговор Светозару Марковићу на његов чланак „Реалност у појезији”*, Матица, V, бр. 18, Нови Сад 1870, 422-426.

¹³ В. Павловић, *Наведено дело*, 41.

контексту, за Лазу Костића је био потпуно неприхватљив принцип радикалног преображаја друштва односно примарност социјалне у односу на националну револуцију за шта су се залагали руски и српски револуционарни демократи. Костићу је далеко више одговарала идеја постепеног, либералног преображаја друштва и коришћење првог погодног међународног тренутка за остварење националног програма. Доследност Костићевог филозофско - политичког става остала је, у овом погледу, неспорна. „Он у осуди нихилизма супроставља идеализам материјализму, хармонију анархији, непатриотизму родољубље, безверју православље, осредњости елитизам и уметност свакодневици.“¹⁴ Једна од најкрупнијих политичких последица Костићевог размимоилажења са Светозаром Марковићем била је изражена кроз слабљење, раскол и распад најзначајније српске национално - револуционарне организације тог времена, Уједињене омладине српске.

Романтичарски филозофско - политички став Лазе Костића нарочито се манифестовао у његовом величању култа Црне Горе и у уздицању култа српске народне поезије. У свом односу према Црној Гори Костић се надовезивао на већ створену и однеговану традицију српског романтичарског песništва у којем је посебно место издвојено за Црну Гору „романтичну по својим идеализованим јунацима“.¹⁵ Политички престиж је црногорском култу давао на тежини и уверљивости. „После 1848, дошле су црногорске борбе са Омер - пашом, бојеви Кнеза Данила, победа на Граховом Лазу, и углед Црне Горе још је силније био одскочио у очима српског народа, нарочито у Војводини...“¹⁶ У складу са духовним расположењем оба

¹⁴ Т. Поповић, *Лаза Костић и Руси*, Књижевност, 11-12, Београд 1991, 1559-1571.

¹⁵ Ј. Скерлић, *Омладина и њена књижевност*, Београд 1925.

¹⁶ Исто, 183.

омладинска нараштаја, и оног из 1848 и оног из 1860. године, за Лазу Костића је врло рано постало извесно да легендарна Црна Гора никада није плаћала порез Турцима и да није престајала ратовати или бар четовати против омраженог, вековног крвника. Борбу Црне Горе и њену романтичарско - националну симболику Костић је настојао да искористи како би навео и приморао Србију и њену династију на одлучнију националну активност против Отоманске империје. С друге стране, Лаза Костић је својим драмским стваралаштвом, са ослонцем на мотиве из црногорске прошлости, подстицао „кипуће одушевљење” према црногорској кнежевини и њеној улози у ослобођењу и уједињењу срког народа. Због своје изузетне наклоности према Црној Гори, њеној култури и традицији, Костић је на Цетињу био посебно хваљен и слављен. Ову чињеницу он је знао да искористи у пресудним тренутцима свог живота и да према њој усклади своје држање и своју политичку делатност. Сходно својим романтичарским визијама, Лаза Костић је одредио место и значај српске народне поезије и јачању њеног култа је дао свој велики, стваралачки допринос. Он је веровао да је могуће, релативно брзо, надокнадити оно што је српска култура и наука пропустила због свог историјског заостајања и да је, коришћењем врхунских уметничких и цивилизацијских достигнућа српског народа, а нарочито његове поезије и етике, остварљиво враћање наше културе у окриље напредније европске друштвености.

Један од најупечатљивијих примера Костићевих напора у том правцу представља његово дело „Основа лепоте у свету с особитим обзиром на српске народне песме”. Пут до ње водио је од првих његових предавања из 1866 и 1867. године, које је организовао Одбор за јавна предавања Уједињене омладине српске у Новом Саду, са циљем да се „удруживањем и јавним предавањима врши лепи задатак омладине српске и да на основу истине и помоћу науке утврди и унап-